

Onderwijssocioloog Iliass El Hadioui:

Leerlingen missen een sense of belonging

Voor veel leerlingen is het onderwijs geen springplank, maar een hindernis. Onder meer afkomst, het opleidingsniveau van ouders, de plek waar de school staat en het lerarentekort bepalen de mate waarin leerlingen zich kunnen ontwikkelen. En dat kan echt anders, aldus onderwijssocioloog Iliass El Hadioui.

TEKST MANDY PIJL, FOTO'S JAN DE GROEN

Toen vijf jaar geleden een internatio-

naal rapport nog maar eens liet zien dat leerlingen met een migratieachtergrond in Nederland te weinig kansen hebben om hun potentieel te benutten, vroeg de NOS onderwijssocioloog Iliass El Hadioui om een reactie. Hij wond er geen doekjes om. Voor het Nederlandse onderwijs was het vijf voor twaalf. En hoewel hij constateert dat er in het publieke debat en in de politiek sindsdien veel aandacht is voor het probleem, is een duurzame oplossing

allerminst in zicht. Professionals binnen het Nederlandse onderwijs verliezen volgens El Hadioui grip op de minisamenleving binnen hun school.

U noemt kansenongelijkheid een veelkoppig monster. Wat bedoelt u daarmee?

“Kansenongelijkheid is een *wicked problem*, zoals bestuurskundigen dat noemen. Er is geen eenduidigheid over wat nu precies het probleem is, wie er verantwoordelijk voor is en hoe het

Als jongetje had stads- en onderwijssocioloog Iliass El Hadioui een duidelijk beeld voor ogen: hij wilde studeren. Wat niet vanzelfsprekend was binnen zijn gezin. Inmiddels is El Hadioui universitair docent aan de *Department of Psychology, Education and Child Studies* van de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Daarnaast zet hij hoog in op het verbeteren van het Nederlandse onderwijs. Dat doet hij onder andere als programmeur binnen het verbetercultuur- en professionaliseringsprogramma De Transformatieve School én als onderzoeksleider Transformaties in het Grootstedelijk Onderwijs aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Ten slotte is El Hadioui lid van het programmateam binnen het consortium van Ontwikkelkracht (Groeifonds).

geadresseerd moet worden. Daarnaast beweegt het probleem zich op verschillende niveaus, van het microniveau van een klas, via het mesoniveau van het professionele team op school naar het macroniveau van ons stelsel. Er is dan ook geen quick fix.”

Wat betekent kansenongelijkheid op het niveau van leerlingen?

“Voor leerlingen maakt het steeds meer uit naar welke je school gaat. Kinderen

uit kapitaalkrachtige gezinnen zitten steeds meer bij elkaar op school en voor kinderen uit gezinnen die minder kapitaalkrachtig zijn, geldt dat ook. Niet een etnische, maar een sociaal-economische segregatie neemt toe. Ook binnen een klas zijn er verschillen. We doen vaak alsof dat met de leerkracht te maken heeft, maar er is een groep leerlingen die alle privileges ervaart. Denk aan voldoende rust, vakanties en bijles. En er is de groep die al deze privileges in de buitenschoolse

omgeving niet heeft. Leerlingen komen daardoor op een ander punt de school binnen. De regio waarin een school staat en het lerarentekort bepalen ook steeds meer de kansen die een kind krijgt.”

En dan signaleert u ook dat de schoolcultuur botst met de andere culturen waarin leerlingen leven, die van de peer group en thuis.

“Dat speelt veelal in stedelijke omgevingen. Al vanaf groep 5 ervaren leerlingen dat er buiten en in de school andere sociale codes zijn. Op school is er een cultuur van zelfontwikkeling en reflectie en vooral in volkswijken gaat het er in de buurt harder aan toe. Samen nemen leerlingen deze sociale codes mee naar de klas met als gevolg dat ze daarop terugvallen in lessituaties, wat tot onrust leidt. In ons werk noemen we dit ‘ludificering’: een sterker wordend mechanisme. Vervolgens zie je dat leraren met corrigerende maatregelen terugrijpen.”

De oplossing zit ‘m niet in ordehandhaving en een stevig klassenmanagement?

“Leerlingen missen op school een *sense of belonging*. Hun leefwereld verschilt teveel met de schoolcultuur. Dat geeft sociale pijn. Leraren hebben ook sociale pijn. Ze nemen ordemaatregelen, twijfelen aan hun eigen handelen en houden de deur van hun klaslokaal daarom gesloten voor anderen. Dat zorgt voor professionele eenzaamheid. Achter die gesloten deur staat een persoon met sociale pijn les te geven aan een andere persoon met sociale pijn. Niet voor niets zie je op veel scholen dat een op de drie leraren vijf jaar na het afstuderen ervoor kiest om geen leraar meer te zijn.”

Lokalen vol sociale pijn, hoe ernstig is dat?

“Dit is een zaak van nationaal belang die zich nu vooral in stedelijke gebieden afspeelt. Maar het is een

“Niet de etnische, maar de sociaal-economische segregatie neemt toe”

kwestie van tijd voordat het een universeel probleem is, omdat de snelle maatschappelijke veranderingen buiten de school parallel verlopen met de veel statischere cultuur binnen de muur van de school. Stiekem vragen we dus als samenleving van schoolleiders en leraren om zich binnen de school te verhouden tot die veranderende samenleving buiten de school. Maar dat kan alleen als ze onderdeel zijn van een professioneel team. Dát is het vraagstuk van nu: kunnen leraren rekenen op professionele rugdekking? Of staan ze er alleen voor?”

En? Staan ze er alleen voor?

“Veel teams ontbreekt het aan een visie: hoe kunnen we onze collectieve vaardigheden en onze wil omzetten in beleid? Waar staan we als school voor? Waarom doen we de dingen die we doen? Brengen we onze leerlingen voldoende tot effectief leren? Wat is daarvoor nodig? Het is ook waar leiderschap over dient te gaan. Maar veel schoolleiders zeggen: ‘Dat is waar ik mee bezig wil zijn, en waar ik nauwelijks mee bezig kan zijn.’ Ze werken vanuit een overlevingsstand, veroorzaakt door het lerarentekort en hebben het gevoel dat ze niet kunnen focussen op wat belangrijk is: het creëren van een verbetercultuur in het team. Maar die redenering bijt zich in de staart. Als je niet kan focussen op een verbetercultuur, dan blijf je in die overlevingsstand.”

Hoe doorbreek je dat?

“Draai de redenering om. Welke schoolcultuur heeft de meeste overlevingskansen?”

En waar kom je dan op uit?

“Dat je je gaat realiseren dat de maatschappelijke opdracht die het onderwijs heeft, een te grote opdracht is voor de individuele leerkracht en dat dit geen zwakgebod, maar een sterkgebod is. Het lerarentekort is geen wervingsvraagstuk, maar een bindingsvraagstuk. Je kunt wel mensen opleiden, maar als je

die niet aan je weet te binden, dan blijf je aan het opleiden.”

Dat klinkt alsof het een HR-vraagstuk is.

“En dat is het. Want waar willen leerkrachten duurzaam verblijven? In een omgeving waar een gezamenlijke visie en denkrichting zijn. Een omgeving die hen prikkelt en die het geloof in hun eigen kunnen beschermt, waar ze genoeg autonomie hebben, voldoende waardering en erkenning krijgen. Waar ze voortdurend het vak mogen uitoefenen waarvoor ze hebben gekozen zónder dat ze steeds de GGD-specialist, jongerenwerker en psycholoog hoeven te zijn. Een omgeving waarin je met elkaar erkent dat die maatschappelijke opdracht inderdaad te groot is voor individuele leerkrachten.”

Maar we weten toch allang dat leerkrachten een te zware taak hebben?

“Ik ben wekelijks op verschillende scholen, en daar zie ik dat leerkrachten het als een persoonlijk falen zien. De opdracht is te groot voor ze, en toch vinden ze dat ze het moeten kunnen. Die aura van perfectie zorgt voor professionele eenzaamheid. Het is belangrijk dat teams begeleid gaan worden in het ontwikkelen van een visie en een verbetercultuur. Dat je samen kijkt wat er nodig is om leerlingen effectief te laten leren, wat je daarin uniform doet en waarin je divers kunt handelen. In veel sessies op scholen geven mensen aan dat daarover nooit een democratisch gesprek is geweest.”

Is dat de schoolleiding te verwijten?

“De schoolleider bevindt zich in een sandwichrol. Die zit ingeklemd tussen de behoefte van zijn team en de behoefte van het systeem. Dat geeft voor veel van onze schoolleiders spanning, die resulteert in professionele schaamte en dus die eenzaamheid. Ze denken: ‘Mijn team begrijpt mij niet.’ En als ze dan zestig tot zeventig

uur per week werken, dan gaan ook zij prioriteren, afbakenen en minimaliseren. Met alle dilemma's van dien. Veel schoolleiders zien het echt wel als een collega niet functioneert. Maar uit vrees om iemand te verliezen, gaan ze met die persoon geen professionaliseringsroute aan."

Kansengelijkheid en alle vraagstukken die daarbij horen, kunnen we dus onmogelijk bij alleen de schoolleiders neerleggen?

"Ja, er is een systeemverandering nodig. Kansengelijkheid is het resultaat van

Dat krijg je aan professionals in andere sectoren niet uitgelegd. Ik voel er ook veel voor om andere keuzes te maken voor professionalisering van leraren, álle leraren. Ook de zittende en gevorderde hebben recht op professionalisering die verbonden is met wetenschappelijke kennis. Dat is de belangrijkste route naar een verbetercultuur."

Waarom blijft een systeemverandering uit?

"Kansengelijkheid wordt in veel kringen, ook in kringen waar het beleid wordt gemaakt, soms nog als een maatschap-

Wat heeft het systeem nodig?

"Als we vanuit het systeem antwoorden met te volgen procedures, dan werkt dat niet. Het is belangrijk dat de leef- en systeemwereld in elkaar overgaan. Nu hebben te veel leerlingen geen succeservaringen. Om faalmomenten te voorkomen ontwijken ze de lesstof. Leraren stellen hun verwachtingen naar beneden bij, waardoor het leerlingen aan de overtuiging ontbreekt dat ook zij op de schoolladder kunnen klimmen. Blijf je in de leefwereld van jongeren, dan kan het anders. Dan leren ze te switchen tussen de verschillende culturen waarin ze met

de dingen die we in het onderwijs doen. Niemand verplicht ons om de overgang naar het voortgezet onderwijs op elfjarige leeftijd van de leerling te doen. Ook de fysieke scheiding tussen vmbo- en havo-locaties, de categorisering van het onderwijs, ontnemt leerlingen de kans om zich optimaal te ontwikkelen. En toch houden we die in stand. Net als de manier waarop we nieuwe leerkrachten begeleiden. Internationaal onderzoek toont aan dat één op de zeven nieuwe leerkrachten in Nederland goed wordt begeleid. Zes dus niet.

“De aura van perfectie zorgt voor professionele eenzaamheid”

pelijk vraagstuk gezien. De samenleving verandert en dat vraagt om veranderingen in het onderwijs. Maar die ongelijkheid is niet een probleem van het onderwijs, het is een probleem waarmee het onderwijs wordt geconfronteerd. Er is een systeemverandering nodig.”

lust en energie staan in de ruimte. Dat vind ik het miraculeuze aan wat ik als wetenschapper zie gebeuren, namelijk hoe individuen zich vormen in relatie met elkaar en hoe je ervoor kunt zorgen dat je geïnspireerd blijft als het sociale systeem van de mini-samenleving aan je trekt. ■